

Wrocław, 30.11.2022 r.

dr hab. Mariusz Soltysik, prof. AWF Wrocław

Akademia Wychowania Fizycznego im. Polskich Olimpijczyków we Wrocławiu

Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu

Zakład Turystyki

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

**pt. „ZNACZENIE TURYSTYKI DLA INKLUZJI OSÓB
Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ. BADANIE W DZIAŁANIU.”**

Autor rozprawy – mgr Stanisław Francuz

Promotor – dr hab. Piotr Mikiewicz

Uwagi ogólne

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska pt. „Znaczenie turystyki dla inkluzji osób z niepełnosprawnością. Badanie w działaniu”, autorstwa mgr Stanisława Francuza, jest oryginalnym opracowaniem naukowym, z wyraźnie określonymi częściami: teoretyczną, metodyczną i badawczą. Strukturalnie obejmuje obszernie wprowadzenie w problematykę pracy, składające się ze wstępu oraz 3 rozdziałów teoretycznych (przeglądowych), oraz 3 zasadniczych rozdziałów badawczych, wraz z wnioskami i podsumowaniem, poświęconym fundamentalnym zagadnieniom badawczym z zakresu:

1. doświadczeń oraz znaczenia uczestnictwa w turystyce przez osoby z niepełnosprawnością;
2. oceny funkcjonowania społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnościami oraz roli i znaczenia turystyki w tym procesie;
3. oceny stanu wykorzystania oferty turystycznej i wypoczynkowej oraz percepcji możliwości i ograniczeń, będących następstwem udziału w przedsięwzięciu turystycznym przez osoby niepełnosprawne;
4. zachowań proinkluzyjnych osób z niepełnosprawnością/ niepełnosprawnościami wynikających z uczestnictwa w przedsięwzięciach (imprezach) turystycznych

i wypoczynkowych, w tym zwłaszcza, w zakresie: emancypacji i autonomii, empowermentu i samostanowienia, więzi społecznych, kapitału i zaufania społecznego oraz integracji, inkluzji i niwelowania barier.

Praca jest efektem studiów teoretycznych, polegających na doborze i przeglądzie literatury przedmiotu (materiałów źródłowych, aktów prawnych oraz dokumentów administracyjnych), a także procesu badawczego, logicznie i racjonalnie zaplanowanego i przeprowadzonego w adekwatnie dla tych celów, zdelimitowanego obszaru eksploracji, zarówno w zakresie społecznym, jak i przestrzennym.

Praca interesująco poznawcza i wieloaspektowo badająca zjawisko inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnościami poprzez aktywność turystyczną, w tym na styku pogłębionej i trafnie dobranej wiedzy, stanowiącej bardzo rozbudowane (miejscami nadmiernie) tło teoretyczne w pracy, a pozyskanej przez Autora z obszarów pedagogiki, socjologii, psychologii i turystyki, co świadczy dalej o wnikliwie prowadzonych, naukowych poszukiwaniach Doktoranta i co znajduje także potwierdzenie w licznie przytoczonych źródłach literaturowych (323 pozycje bibliografii i netografii).

W założeniach pracy Autor przyjął, jako cel główny – identyfikację, analizę i wyjaśnienie problemu naukowego, jakim jest inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnością/niepełnosprawnościami - w procesach programowych, organizacyjnych i integracyjnych, realizowanych w ramach uczestnictwa lub współorganizowania przedsięwzięć turystycznych, sportowo-rekreacyjnych i wypoczynkowych. Jednocześnie Autor określił problem badawczy, który ujął w postaci pytania głównego i trzech pytań problemowych. Objął nimi zagadnienia doświadczeń turystycznych osób niepełnosprawnych, w tym ich funkcjonowania w roli turystów, własnych możliwości i ograniczeń w podejmowaniu aktywności turystycznej i wypoczynkowej, możliwości wykorzystania oferty turystycznej, a także znaczenia uczestnictwa w turystyce dla ich funkcjonowania w innych rolach społecznych oraz ich wpływu na proces inkluzji.

W taki sposób sprecyzowany problem i cel badawczy, stanowiły dla Autora solidną podstawę do określenia procesu badawczego, w tym przyjęcia trafnych metod, technik i narzędzi badawczych, organizacji badań oraz przeprowadzenia szczegółowych analiz uzyskanych wyników. Jednocześnie, podkreśliły istotną wagę rozpatrywanych w ich następstwie zadań badawczych, mających uzasadnić podjęcie takiego przedsięwzięcia w kontekście dostrzeganych aktualnie potrzeb i wartości podejmowania badań i analizowania współczesnych aspektów aktywności turystycznej i wypoczynkowej osób

z niepełnosprawnością oraz znaczenia takich form ich aktywności dla pełnienia różnych ról w środowiskach społecznym i zawodowym. Praca generalnie mieści się w zainteresowaniach badawczych i wpisuje się w nurt zagadnień podnoszonych i opisywanych przez przedstawicieli nauk społecznych oraz nauk o zdrowiu, w tym w szczególności: pedagogiki oraz turystyki i rekreacji.

Charakterystyka i ocena rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska p. Stanisława Francuza jest bardzo obszerna. Całość dysertacji została zawarta na 367 stronach, wliczając w to zagadnienia merytoryczne wraz z wykorzystaną literaturą, a także streszczenie, wykazy tabel i rycin (fotografii) oraz aneks. Bibliografia obejmuje 323 publikacje, w tym 275 pozycji literaturowych, 32 dokumenty prawne lub sprawozdawcze oraz 16 źródeł internetowych. Pod względem formalnym praca nie budzi poważnych zastrzeżeń, jej układ jest standardowy, zawierający część wprowadzającą, rozwinięcie oraz zakończenie w postaci wnioskania i podsumowania.

W rozdziałach wprowadzających w problematykę pracy, Autor przedstawił przywołany wcześniej główny cel pracy oraz uzupełniające cele szczegółowe, uzasadniając podjęcie poruszanej problematyki, opisem aktualnego stanu badań nad turystyką osób niepełnosprawnych w literaturze krajowej i zagranicznej, a także przyjętymi dla potrzeb pracy założeniami terminologicznymi i klasyfikacyjnymi, w tym w szczególności obejmującymi zagadnienia niepełnosprawności oraz inkluzji społecznej. Omawiane są m.in. definicje, modele, rodzaje i stopnie niepełnosprawności, w ujęciu historycznym i współczesnym oraz relacje między nimi, pojęcia turystyki i aktywności turystycznej, ich rodzajów, form i treści, a także potencjału turystycznego, z jego zasobami strukturalnymi w doniesieniu do stanu i uwarunkowań uczestnictwa w ruchu turystycznym i wypoczynkowym osób z niepełnosprawnościami, role społeczne, wiodące nurty działań proinkluzyjnych, pojęcia społecznej integracji, autonomii, emancypacji i upodmiotowienia osób niepełnosprawnych, empowermentu i samostanowienia, kapitału i inkluzji społecznej oraz systemów i programów wsparcia ekonomicznego i gospodarczego dla tej grupy społecznej – w ujęciu międzynarodowym oraz krajowym.

Należy podkreślić badawcze zaangażowanie Autora w prezentację problematyki niepełnosprawności czy wiodących w tej sferze pól badań i analiz (rozdział I) oraz zagadnień z obszaru turystyki osób z niepełnosprawnościami i jej znaczenia w inkluzji społecznej tych osób (rozdział II), co ma swoje odbicie w rozbudowanej treści przywołanych rozdziałów i świadczy o pogłębionej znajomości tematyki przez Doktoranta. W tym miejscu należy

zwrócić uwagę Autorowi na rozważenie możliwości agregacji czy selekcji wiedzy oraz większej kondensacji myśli, co zazwyczaj czyni prace naukowe bardziej czytelnymi. Cennym poznawczo jest także rozdział III odnoszący się do zagadnień ekskluzji i inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnościami, który stanowi adekwatnie dobrane teoretyczne tło m.in. pojęciowe czy definicyjne dla przeprowadzonych przez Autora badań empirycznych.

Przegląd ten, obejmujący 3 rozdziały wprowadzające w problematykę poruszaną w dysertacji, wraz z rzeczowymi i wnikliwymi komentarzami Autora, świadczy o jego solidnym przygotowaniu teoretycznym do podjętych badań, ale również wskazuje na obszerny zakres różnorodności, w definiowaniu i podejściach badawczych w zakresie turystyki osób z niepełnosprawnością/niepełnosprawnościami i potwierdza celowość ich usystematyzowania i kompleksowego ujęcia w podjętych przez Autora – badaniach i pracy.

Pomimo wysokiej oceny merytorycznej części teoretycznej pracy, należy wspomnieć również o zdarzających się uchybieniach, które zauważa się w jej treści w postaci zbyt częstej ilości powtarzających się w kolejności cytowań lub powołań (s. 79-82), choć w przypadku opisów o charakterze przeglądownym można uznać je za dopuszczalne. Dostrzega się również stosowanie przez Autora nieujednoliconej konwencji stylu narracji (zwłaszcza we wstępie, ale także w następnych rozdziałach), w postaci przywoływania i zapisu tekstu, zarówno w pierwszej osobie, jak i w trzeciej osobie. W przypadku ewentualnego zamysłu publikacji monograficznej, sugeruję dokonanie korekt w tym względzie. Należy także zwrócić uwagę na:

- rozpoczynanie Rozdziałów od kolejnej (nowej) strony,
- zastosowanie w tekście akapitów i ich równej wielkości,
- nie rozdzielania tabel na 2 strony,
- przy cytowaniach „cudzysłów”, podawania w nawiasach numerów stron.

Dostrzeżone w części teoretycznej pracy, niewielkie niedociągnięcia nie umniejszają wysokiej jej wartości i oceny. Rozdziały teoretyczne stanowią solidną podbudowę dla całości prezentowanej pracy, w tym zwłaszcza dla części właściwej (badawczej). Wskazują one jednocześnie, co należy wyraźnie podkreślić, na trafny i dobry dobór zagadnień przez Autora pracy oraz ich klarowny i uporządkowany opis.

Podstawą do wysokiej oceny wartości badawczej pracy są jej założenia metodyczne i organizacyjne. W badaniach wykorzystano dwie główne metody badawcze: metodę analizy danych zastanych (pierwotnych i wtórnych) oraz metodę etnograficzną z wykorzystaniem technik i narzędzi badawczych – obserwacji uczestniczącej, wywiadów, rejestracji filmowej

i fotograficznej tworzących triangulację metodologiczną. Na uwypuklenie zasługuje przejrzysty i prawidłowo dobrany warsztat przeprowadzonych badań, w tym w formie wywiadów i obserwacji bezpośrednich (także bardzo pracochłonnej transkrypcji z nagrań), których detaliczność, a dalej ilość pozyskanych oraz prezentowanych danych czy wyników (miejscami aż trudnych do przyswojenia) pozwala na swoistą immersję czytelnika w postrzeganie świata, w tym sfery turystyki, przez osoby z niepełnosprawnościami. Zastosowanie przez Autora trzech standardowych technik badawczych (triangulacji), wykorzystywanych w badaniach społecznych, zarówno ilościowych, jak i jakościowych nad określonymi zachowaniami społecznymi, jest potwierdzeniem doboru przemyślanego i adekwatnego dla potrzeb pracy. Opis wykorzystywanych metod, technik i narzędzi badawczych, jak również ich zastosowanie z jednoczesnym odniesieniem do badanych przy ich pomocy zagadnień, przedstawiono w rozdziałach IV i V, stanowiących właściwą część badawczą pracy. Zastosowane przez Autora metody oraz techniki i narzędzia badawcze potwierdziły swoją wartość w postaci niezwykle szczegółowych i rzetelnych analiz wyników badań własnych.

Układ i struktura rozdziału analitycznego (IV) stanowią potwierdzenie niestandardowej pracy badawczej, wykonanej przez Doktoranta oraz jego samodzielności w przeprowadzaniu tak skomplikowanego procesu badawczego, zarówno jeśli idzie o grupę badawczą (podmiot badań), jak i planowanie, organizację i realizację badań.

W przebiegu przeprowadzonych, niezwykle szczegółowo i skrupulatnie, analiz zauważa się przemyślany i rzeczowy przegląd wyników badań, ukierunkowany na uzyskanie zakładanych celów i zadań badawczych pracy. Autor bardzo szczegółowo przedstawia efekty prowadzonych obserwacji i wywiadów, korelując je z równocześnie prowadzoną rejestracją fotograficzną i filmową. Przedstawiane wyniki badań oddają rzetelny obraz zachowań Respondentów na poszczególnych etapach realizacji imprezy turystycznej, zarówno w postaci samego uczestnictwa, jak i przyjmowanych, świadomie lub automatycznie, ról społecznych.

W przeprowadzonej przez Autora niezwykle szczegółowej analizie wyników badań odnotowuje się, w układzie wypowiedź/obserwacja – komentarz/ocena, uwypuklenie wszystkich zmiennych (cech) zachowań proinkluzyjnych eksponowanych w ramach podejmowanej aktywności turystycznej, reprezentowanych przez badane osoby z niepełnosprawnością/niepełnosprawnościami. W ocenach Autora dostrzega się w wielu przypadkach bardzo wyraźnie podkreślane cechy - integracji, zaufania, więzi, pozytywnych

relacji itp., a także emancypacji, autonomii czy samodzielności. Zostały one bardzo trafnie uchwycone i wyeksponowane przez Doktoranta w części wynikowo-analitycznej pracy.

Przeprowadzone analizy opisowe należy określić jako wyjątkowo trafne, konkretne i syntetycznie odzwierciedlające całość bogatego materiału wynikowego. Stanowią one potwierdzenie rzetelności zrealizowanego procesu badawczego, ale przede wszystkim wyjaśniają i uszczegóławiają wszystkie zadania pracy. Należy w tym miejscu wyraźnie podkreślić konsekwencję Autora w doborze, pomimo tak obszernego zakresu badań, precyzyjnych i adekwatnych do celów i zadań pracy - zagadnień analitycznych oraz wyjątkową umiejętność konkludowania, wynikających z nich spostrzeżeń.

Jednakże, w przypadku obu rozdziałów badawczych Autor nie ustrzegł się kilku organizacyjno-technicznych uchybień. W pierwszej kolejności, należy zwrócić uwagę, że duże fragmenty tekstu przedstawiane są w formie bezosobowej, a inne (część metodologiczna i metodyczna), w pierwszej osobie. Zauważa się tutaj pewną niekonsekwencję Autora – w zakresie stylu narracji. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na: rozpoczynanie rozdziałów od nowej strony, zapisywanie przy powołaniach terminów publikacji, ujednoczenie zapisów Autorów przywoływanych prac -jedynie do Nazwiska lub przy pierwszym cytowaniu Imienia i Nazwiska, niepoprawne rozdzielanie tabel na dwie kolejne strony itp.

Konkluzje, wynikające zarówno z części badawczej pracy, jak i będące następstwem rozdziałów teoretycznych, Autor syntetycznie prezentuje w rozdziale konkludującym wyniki badań własnych – wnioskach końcowych.

Na tle tak obszernych, szczegółowych i zdecydowanie ważnych badań nad znaczeniem turystyki w inkluzji osób niepełnosprawnych – określone przez Autora pracy wnioski końcowe wydają się być zbyt skromne, choć są niewątpliwie trafne i uzasadnione. Można domniemywać, że Autor w przypadku rozdziałów podsumowujących przyjął założenie (przy tak obszernym zakresie zagadnień) doboru i opisu jedynie wybranych zagadnień wynikowych pracy, które odpowiadają wyłącznie – ramowo na jej podstawowe cele i zadania.

Nie można się nie zgodzić z finalną tezą Autora (s. 339), która znajduje pełne oparcie w treści przygotowanej dysertacji i na bazie wyników przeprowadzonych badań naukowych: cyt. *„Znaczenie turystyki dla inkluzji osób z niepełnosprawnością jest bardzo ważne. Turystyka wpływa na życie tych osób, na integrację społeczną, na samopoczucie, na stan zdrowia. Pozwala na autonomię i samostanowienie we wszystkich aspektach życia. Daje poczucie siły i sprawstwa. Pozwala na spełnianie się w różnych rolach społecznych i zawodowych. Daje szansę na dokształcanie i doświadczenie praktyczne. Jest motywacją do*

kolejnych wyzwań edukacyjnych, zawodowych i społecznych. Turystyka pozwala na walkę z ekskluzją. Turystyka nie jest wyłącznie tylko dla osób sprawnych, ale dla wszystkich grup społecznych, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, a jej rolą jest wzmacnianie inkluzji”.

Jednocześnie, biorąc pod uwagę prezentowaną w pracy wiedzę, rozeznanie i umiejętność samodzielnej pracy badawczej Autora, można domniemywać, że wartość teoretyczna, jak i badawczo-naukowa pracy, zostaną w najbliższym czasie znacząco rozwinięte i wykorzystane dla celów naukowych i aplikacyjnych.

Problem badawczy podjęty przez Autora uważam za oryginalny i ważny dla badań nad znaczeniem turystyki dla włączania osób z niepełnosprawnościami w system ról społecznych i zawodowych. Autor wykazał się bardzo dobrym rozeznanie stanu wiedzy w zakresie współczesnego postrzegania i uczestnictwa w turystyce osób z niepełnosprawnościami, w tym zwłaszcza dotyczących ich aktywnego współorganizowania i możliwości włączania w proces włączania społecznego. Zaproponował trafne metody, techniki i narzędzia badawcze, prawidłowo skonstruował pracę i w sposób klarowny przedstawił wyniki swoich badań.

Praca stanowi znaczący przyczynek dla podstaw teoretycznych, zarówno badań pedagogicznych, jak i dopełniających (lub nawet niezbędnych) w przypadku rozważań nad aktywnością turystyczną osób niepełnosprawnych - badań ekonomicznych, społecznych i kultury fizycznej. Z uwagi na walory naukowe, oryginalność oraz właściwości poznawcze i aplikacyjne pracy, należy ją uznać za pozycję wartościową i wzbogacającą współczesną wiedzę z zakresu społecznego wymiaru turystycznej aktywności osób niepełnosprawnych.

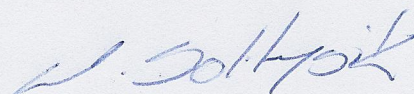
Zaproponowane przez Autora, zarówno cały proces badawczy, jak i zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze, określające aktualny obraz aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnościami oraz możliwości i kierunki jej wykorzystania dla celów i potrzeb ich prospołecznej aktywizacji mogą posłużyć dalszej perspektywie badawczej. Mogą również być implementowane do zastosowania w planowaniu i programowaniu systemów turystycznych i wypoczynkowych w obszarach recepcji turystycznej, z wykorzystaniem wiedzy i doświadczeń osób z niepełnosprawnościami.

Konkluzja

W wyniku przeprowadzonej recenzji pracy pt. „Znaczenie turystyki dla inkluzji osób z niepełnosprawnością. Badanie w działaniu”, autorstwa Pana Stanisława Francuza, biorąc pod uwagę jej walory naukowe, oryginalność i właściwości aplikacyjne, stwierdzam, iż recenzowana praca odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ust. 1 Ustawy o stopniach naukowych

i tytule naukowym z dnia 18 marca 2011 r. i wnoszę do Rady Akademickiej Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 30 listopada 2022r.

Dr hab. Mariusz Sołtysik, Prof. AWF